

งานหัตถกรรมใยตาลโตนด

ใยตาลหรือใยโหนด คือ เส้นใยที่ได้จากโคนทางตาลโตนดตั้งแต่ส่วนที่ทางตาลเริ่มแยกออกเป็น ๒ แฉกคล้ายปีกนก ถึงโคนทางซึ่งโอบรัดติดอยู่กับลำต้น ชาวภาคใต้เรียก ว่า “กาบโหนด” โดยจะเลือกเอาแต่ทางของตาลต้นหนุ่ม โดยนำเอากาบตาลส่วนดังกล่าวมาทุบแล้วดึงให้เป็น “เส้นใย” กาบโหนดแต่ละอันจะมีเส้นใย ๓ สี คละปนกัน คือ สีขาว น้ำตาล และสีดำ สีเหล่านี้ต่างกันตามความอ่อนแก่ของเส้นใย มีความเหนียวและทนทานต่างกัน เหมาะที่จะเลือกใช้สอยและประดิษฐ์ลายตามธรรมชาติของสี เรียกเครื่องจักสานที่ทำด้วยใยตาลว่า “ หัตถกรรมใยตาล ”

ที่มา : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดสงขลา, ๒๕๖๘

องค์ประกอบเส้นใยกาบตาล

ภัทราภา จ้อยพจน์ และโสภิดา จรเด่น (๒๕๖๐) กล่าวว่า เส้นใยกาบตาลมีองค์ประกอบ คือ

- ลิกนิน ร้อยละ ๑๒.๒๐
- เซลลูโลส ร้อยละ ๖๒.๙๐
- เอมิเซลลูโลส ร้อยละ ๑๘.๔๒
- เปกติน ร้อยละ ๑.๕๕
- อื่นๆ ร้อยละ ๔.๙๓

เปกติน ร้อยละ ๑.๕๕
เอมิเซลลูโลส ร้อยละ ๑๘.๔๒
ลิกนิน ร้อยละ ๑๒.๒๐
เซลลูโลส ร้อยละ ๖๒.๙๐

อ้างอิง : ภัทราภา จ้อยพจน์ และโสภิดา จรเด่น (๒๕๖๐). การฟอกขาวและการย้อมสีเส้นใยกาบตาลโตนด. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย. สืบค้นจาก file:///C:/Users/๒๖-๐๙-๖๘/Downloads/Fulltext.pdf

โดยสามารถอธิบายเป็นลักษณะทางเคมี ฟิสิกส์ และชีววิทยา ได้ดังนี้

ลักษณะทางเคมี

๑. องค์ประกอบหลัก:
 - เซลลูโลส (Cellulose) : เป็นส่วนประกอบหลัก (ประมาณร้อยละ ๔๐-๖๐) มีโครงสร้างเป็นพอลิเมอร์สายยาว ช่วยให้เส้นใยมีความแข็งแรงและยืดหยุ่น
 - เอมิเซลลูโลส (Hemicellulose) : ประมาณร้อยละ ๑๕-๓๐ ทำหน้าที่เชื่อมเซลลูโลสและช่วยเสริมความเหนียว
 - ลิกนิน (Lignin) : ประมาณร้อยละ ๑๐-๒๐ ทำหน้าที่เสริมความแข็งแกร่งของเส้นใยและช่วยป้องกันการย่อยสลาย
 - สารสกัด (Extractives): มีส่วนประกอบรอง เช่น โปรตีน แทนนิน และไข (Wax)

๒. สมบัติทางเคมี:

- เป็นวัสดุที่ทนต่อการเกิดปฏิกิริยาเคมีในสภาพแวดล้อมปกติ เช่น ความชื้น หรือแสง ทนต่อการย่อยด้วยกรด และด่างได้สูง

ลักษณะทางฟิสิกส์

๑. โครงสร้าง:
 - เส้นใยมีลักษณะยาว เรียว และแข็งแรง มีความขรุขระเล็กน้อยบนผิวหน้า
 - มีโครงสร้างเป็นเส้นใยไมโครไฟบริล (Microfibrils) ที่จัดเรียงตัวหนาแน่น
๒. น้ำหนักและความหนาแน่น:
 - น้ำหนักเบา มีความหนาแน่นต่ำ (๑.๒-๑.๕ ก./ตร.ซม.)
๓. สมบัติทางกล:
 - ความต้านทานแรงดึง (Tensile Strength): สูง เมื่อเทียบกับเส้นใยธรรมชาติชนิดอื่น
 - ความยืดหยุ่น (Elasticity): ปานกลางถึงสูง
 - ความทนทาน: ทนต่อแรงกระแทกและแรงบิด

ลักษณะทางชีวภาพ

๑. ความสามารถในการย่อยสลาย
 - เป็นวัสดุที่สามารถย่อยสลายได้ง่ายในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ
๒. ความทนต่อจุลินทรีย์
 - ลิกนินช่วยให้เส้นใยทนต่อการเกิดเชื้อราและแบคทีเรีย
๓. ความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
 - เป็นวัสดุชีวภาพที่ปลอดภัย และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้

ภูมิปัญญางานหัตถกรรมใยตาลโตนด (โหนดทั้ง)

โหนดทั้ง

“โหนด” ภาษาถิ่นใต้ แปลว่าต้นตาลโตนด “ทั้ง” เป็นของเหลือทิ้งไหม้มีคุณค่า แต่เรานำมาเพื่อเพิ่มมูลค่าได้ ทั้งยังพ้องกับชื่ออำเภอสงขลาที่คนในพื้นที่มักเรียกว่า “คนทั้ง”

กลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศ
สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา

โหนดทั้ง

โหนดทั้ง คือ กาบต้นตาลโดนดส่วนที่ทั้ง นำมาเพิ่มมูลค่า ด้วยภูมิปัญญาการผลิตเชือกผูกเรือของชาวสทิงพระ กลายเป็นงานหัตถกรรมใยตาลแปรรูป เช่น หมวก กระเป๋า และ เฟอร์นิเจอร์ ที่แข็งแรงทนทาน ออกแบบ สวยงาม โดดเด่นมีเอกลักษณ์

พืชประจำถิ่น

คาบสมุทรสทิงพระ มีความหนาแน่นของต้นตาลโดนด ทำให้ชาวบ้านเอาส่วนต่าง ๆ ของตาลโดนดมาใช้ ประโยชน์ก่อให้เกิด อาชีพเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิต จากน้ำตาลโดนด เช่น ผลิตถักจากน้ำตาลโดนด (เหลว/ปีก/ปีป/แวน) ขนต่าง ๆ หัตถกรรมจากใยตาล ใบตาล ไม้ตาล

วัฒนธรรมประเพณี

หัตถกรรมใยตาลเกิดจากการต่อภูมิปัญญาบรรพบุรุษ ที่นำกาบตาลโดนดสดมาตีเป็นเส้นใยและฟั่นเป็นเชือกเพื่อ ใช้ในการผูกเรือเพราะอดีตไม่มีเชือกไนลอน อีกทั้ง คุณสมบัติของเส้นใยตาลโดนดมีความแข็งแรงและทนทาน

บุคคล

นางเสริญสิริ หนูเพชร

ผู้สานต่อและก่อตั้ง

พ.ศ. ๒๕๒๗ สิบเอก สุทิน หนูเพชร เริ่มนำเส้นใย ตาลโดนดมาจักสาน และถักทอเป็นงานหัตถกรรม โดยนางเสริญสิริ หนูเพชร ได้รวมกลุ่มแม่บ้าน เกษตรกร เป็นกลุ่มหัตถกรรมใยตาล นำมาทำเป็น กระเป๋าหลากหลายรูปแบบเป็นที่รู้จักกันใน ชื่อ "NODETHING" (โหนดทั้ง)

นักการตลาด

หมั่นนำสินค้าไปจัดแสดง และออกบูธจำหน่ายสินค้าทั้งใน และต่างประเทศ

ความภาคภูมิใจ

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างไทย เชิดชู นางเสริญสิริ หนูเพชร เป็น "ครูช่างฝีมือตามมาตรฐาน ค.ศ.ป."

นางเสริญสิริ หนูเพชร

นายบัณฑิต หนูเพชร นักออกแบบที่ผสมผสาน ภูมิปัญญางานหัตถกรรมตาลโดนด โดยจะเลือก ใช้เส้นใยตาลโดนดเป็นวัสดุหลักในการทำชิ้นงาน ร่วมกับวัสดุอื่นในท้องถิ่น หรือวัสดุร่วมสมัย ให้เป็นชิ้นงานตามสมัยนิยม

นายบัณฑิต หนูเพชร

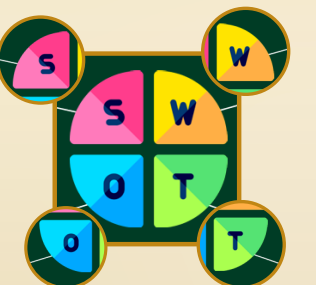
ความสำคัญของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

STRENGTH

- วัตถุดิบหาง่ายในพื้นที่
- ภูมิปัญญาที่เกิดจากสมาชิก ภายในกลุ่ม
- ผลิตภัณฑ์มีเอกลักษณ์ เป็นของตัวเอง

WEAKNESS

- สมาชิกมีความถนัดในการทำชิ้นงาน เฉพาะด้านไม่สามารถทดแทนกันได้
- อุปกรณ์ทุนแรงมีความชำรุด
- ความจำเพาะของวัสดุหลัก (เส้นใย) ในการทำชิ้นงาน

OPPORTUNITIES

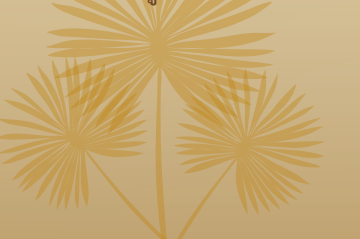
- สินค้าเป็นที่ต้องการของตลาด ทั้งภายในและภายนอกประเทศ
- สินค้าได้รับให้ไปแสดง/จำหน่ายภายในงาน แสดงสินค้าระดับนานาชาติ
- มีหน่วยงานในพื้นที่และต่างประเทศให้การ สนับสนุน

THREATS

- พื้นที่ปลูกตาลโดนด มีแนวโน้มลดลง
- แรงงานภาคการเกษตร มีแนวโน้มลดลง
- แรงงานที่มีฝีมือลดลง

ทำไมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร ภูมิปัญญางานหัตถกรรมใยตาลโดนด (โหนดทั้ง) ต้องได้รับการพัฒนา

องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของงานหัตถกรรมใยตาลโดนด มีความเป็นอัตลักษณ์ของสินค้าพื้นที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะ เฉพาะของสีและเนื้อหาล้อมผิวของเส้นใยตาลโดนด และไม้ตาลโดนด รวมถึงสามารถแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่สืบต่อกันมา ผสมผสานกับการออกแบบร่วมสมัยเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทำให้ชิ้นงานหัตถกรรมเป็นที่รู้จักทั้งในและต่างประเทศ

สรุปแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น (อนุรักษ์/รื้อฟื้น/ประยุกต์/พัฒนาต่อยอด)

๑.การอนุรักษ์ ให้คงอยู่

- **ต้นน้ำ** การส่งเสริมการปลูกและการอนุรักษ์ตาลโดนด บนคันนา บริเวณคาบสมุทรสทิงพระ
- **กลางน้ำ** การส่งเสริมอาชีพการประดิษฐ์สินค้าหัตถกรรมจาก วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร
- **ปลายน้ำ** การขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) หัตถกรรมใยตาลโดนดคาบสมุทรสทิงพระ

๒.การรื้อฟื้น นำกลับมาใช้ใหม่

- **ต้นน้ำ** การถอดองค์ความรู้หัตถกรรมใยตาลโดนดทั้งกระบวนการ
- **กลางน้ำ** การจัดความรู้อย่างเป็นระบบ
- **ปลายน้ำ** การอบรมถ่ายทอดความรู้แก่ Young Smart Farmer/แม่บ้านเกษตรกร

๓.การประยุกต์ให้เหมาะสม กับสภาพแวดล้อมใหม่

- **ต้นน้ำ** การส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้การออกแบบ ผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์ของพื้นที่
- **กลางน้ำ** การพัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์ตามสมัยนิยม
- **ปลายน้ำ** โครงการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ช่องทางสื่อในกระแส ยุคดิจิทัล

๔.การพัฒนาต่อยอดหรือสร้าง นวัตกรรมใหม่จากภูมิปัญญา

- **ต้นน้ำ** การถอดองค์ความรู้การประดิษฐ์เครื่องทอเส้นใยและการทอ เส้นใยตาลโดนด
- **กลางน้ำ** โครงการอบรมถ่ายทอดความรู้การประดิษฐ์เครื่องทอเส้นใย และการทอเส้นใยตาลโดนดแก่ Young Smart Farm/แม่บ้าน เกษตรกร
- **ปลายน้ำ** สร้างนวัตกรรมใหม่จากภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยบูรณาการ ร่วมกับหน่วยงานของรัฐและมหาวิทยาลัยในพื้นที่

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

- กรมส่งเสริมการเกษตร
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสงขลา
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา
- มหาวิทยาลัยในพื้นที่